

Het financiële denken is heilig geworden

Econoom Dirk Bezemer heeft kritiek op de 'financialisering' van de westerse samenleving. Het financiële denken is sinds dertig jaar alles overheersend. Geld is niet langer een middel, maar een doel. Dat heeft indirect geleid tot onze economische malaise. Kritische economen werden al die tijd niet serieus genomen.

We hebben als maatschappij geen kritisch discours meer om te praten over het financiële, geen manier om het onder kritiek te stellen

De deur naar de werkkamer van econoom Dirk Bezemer is behangen met krantenknipsels waarin zijn onderzoeken worden geciteerd. Voor de voorbijganger vormen ze meteen een staalkaart van zijn opvattingen. Neem de financiële sector in Nederland. Die is zo groot, zegt Bezemer, dat hij schadelijk is voor onze economie. Hetzelfde geldt voor de enorme hypotheekschuld die Nederlandse huishoudens hebben. En een ander terugkerend kritiekpunt uit zijn mond: de Nederlandse regering had nooit moeten bezuinigen en juist meer moeten investeren.

Bezemer schenkt thee uit zijn eigen theepot, gezeten in zijn werkkamer op de vijfde verdieping van het Duisenberggebouw: dit is de uitvalsbasis van de economie- en bedrijfskundefaculteit van de Rijksuniversiteit van Groningen. Toevallig vindt precies op het moment van het interview, om twee uur op een vrijdagmiddag, een belangwekkende persconferentie plaats van Mario Draghi. De president van de Europese Centrale Bank (ECB) maakt bekend of hij de toch al historisch lage rente nog verder verlaagt en of hij het opkoopprogramma van zestig miljard euro per maand, waarmee leningen bij banken worden opgekocht, uitbreidt.

Maar de Groninger econoom is niet op de hoogte van het tijdstip van de persconferentie, die in de pers toch breed wordt uitgemeten. „Is dat zo?“, vraagt hij, zonder ophef. Die onwetendheid lijkt frappant voor iemand die onderzoek doet naar de oorzaken en gevolgen van de economische crisis die in 2008 ontstond en Nederland nog altijd dwars zit. Wat Draghi bekend gaat maken, is trouwens wel ge-

lijk belangrijk voor hem, geeft Bezemer toe. „Het geeft aan hoe centrale bankiers denken over het monetaire beleid en over de invloed van geld op de economie. Dat is belangrijk om te begrijpen wat andere economen denken. Want we zijn continu met elkaar in gesprek: academici, bankiers en beleidsmakers.“

Maar belangrijker is dat Bezemer, net als veel van zijn collega's, helemaal niet gelooft dat het ECB-beleid ooit kan bereiken wat het wil bereiken: meer kredietverlening door de banken en daardoor economische groei en een hogere inflatie. „Het is twijfelachtig of het zo is dat er dankzij lagere rente meer uitgeleend wordt door banken, dat er meer geleend wordt door huishoudens en bedrijven, dat dat goed is voor economische groei en inflatie opdrijft“, zegt hij. „Daar is geen hard bewijs voor.“

Reserves

Bezemer kan het weten, want hij deed ooit onderzoek naar het effect van 'quantitative easing', zoals de opkoopprogramma's van de centrale banken worden genoemd. „Die quantitative easing is al zes jaar gaande, sinds 2009. Groot-Brittannië begon daarmee. De Bank of England zei letterlijk: we gaan geld in de economie pompen om die uit de recessie te trekken. Ik dacht: dat klopt niet. En heb daar in 2010 ook onderzoek naar gedaan. Wat centrale banken doen, is dat ze van de commerciële banken de reserves verhogen en schuldpapieren opkopen, in de hoop dat commerciële banken meer uit gaan lenen aan bedrijven en huishoudens. Dat is toen in Groot-Brittannië niet gebeurd. Je zag wel een enorme toename van de reserves bij banken, maar geen toename van leningen en

geld in de economie. En er is ook geen reden om dat te verwachten: als om allerlei redenen banken niet willen uitlenen, omdat hun eigen balansen zwak zijn, omdat er weinig vraag is in de economie, of omdat bedrijven in moeilijkheden zitten en hoge schulden hebben, dan is er geen reden dat het verhogen van reserves leidt tot meer leningen door banken."

De schuld is twee keer zo hard gegroeid als de economie. Daardoor zijn de huizenprijzen enorm gestegen en dat is heel slecht

Het huidige ECB-beleid heeft dus geen economische groei als resultaat, maar wel: zeepbellen. „Als de rente laag is, is het onaantrekkelijk om te sparen en aantrekkelijker om te beleggen”, legt Dirk Bezemer uit. „Dus krijg je zeepbellen, op de beurs en in de huizenmarkt. Dat hebben we eerder ook gezien: in 2009 zaten we diep in de recessie, maar was er een hausse op de aandelenmarkt. In 2012 weer. Dat betekent dat het financiële systeem is losgezongen van de reële economie.”

Dat de ECB de rente zo laag houdt, heeft wel degelijk één voor-

deel, zegt Bezemer. „Het biedt misschien wel soelaas voor het op korte termijn draaglijk houden van de schuldenlast. Als de rente één procent omhoog zou gaan, zou dat een ramp voor de economie zijn: voor huishoudens en bedrijven. Heel veel bedrijven en huishoudens hebben zoveel schuld dat ze ontzettend zenuwachtig worden van een klein beetje meer rente.”

De enorme hypotheekschuld van huishoudens is direct verbonden aan de forse groei van de financiële sector in Nederland. De omvang van die sector wordt gemeten aan de hand van de hoeveelheid activa die banken en andere financiële instellingen op hun balansen hebben. Die activa bestaan grotendeels uit uitstaande leningen. En dat zijn er veel. „We hebben dat met z'n allen laten gebeuren: iedereen wilde zich kapot lenen. Van de hoeveelheid schuld die onze generatie gemiddeld heeft, zouden mijn grootouders bleek wegtrekken. Sinds 1990 is de totale hypotheekschuld ongeveer verdubbeld; relatief aan het nationale inkomen. De schuld is twee keer zo hard gegroeid als de economie. Daardoor zijn de huizenprijzen enorm gestegen en dat is heel slecht.”

Want een grote schuldenlast remt de binnenlandse bestedingen. „Uit internationaal onderzoek weten we dat landen met een hogere private schuld langere recessies hadden en er veel langer over deden om terug te komen op het economische niveau van voor de crisis.”

Het goede leven

Kortgeleden kwam het boekje *Economie draait niet om geld* uit, met daarin een verrassend levensbeschouwelijk essay van Bezemer: hierin laat hij de economische modellen voor wat ze zijn en toont hij zich kritisch over

de cultuur waarin we leven. Hij spreekt over de 'financialisering' van de maatschappij. „In de afgelopen dertig jaar zie je dat in de hele westerse wereld de maatschappij in de greep is gekomen van financiële prikkels”, vertelt hij. „Je kunt je afvragen wat dat te maken heeft met 'het goede leven'? Wij hebben dat maatschappelijk steeds meer zo ingericht dat 'het goede leven' wordt opgevat als financieel succesvol zijn. Het is heel moeilijk om je daaraan te onttrekken, terwijl het zeer de vraag is of je gelukkiger wordt van het nastreven van financiële doelen en of mensen daardoor het beste functioneren.”

De huidige politiek is een toonbeeld van die 'financialisering'. „Sinds de jaren negentig, sinds ongeveer de paarse kabinetten, is politiek verworpen tot boekhouden: als het economisch-financieel niet klopt, is het niet goed. De ideologische veren zijn afgeschud, en dat breekt ons heel erg op. Het is een heel belangrijke functie van het publieke debat dat er over waarden wordt gepraat. Anders krijg je een omkering van middel en doel. Dan wordt een middel, zoals een klein begrotingstekort, een doel op zich. Dat heeft ons heel veel schade gedaan: de afgelopen jaren lijkt het alsof een klein begrotingstekort op zichzelf iets fijns is, terwijl niemand er wat aan heeft. Wat zou je wel niet kunnen financieren met een groter begrotingstekort? 'Tekort' is overigens een verkeerd woord. Het klinkt al veel beter als je zegt dat je investeert in de economie.”

„In de jaren zestig en zeventig waren mensen extreem ideologisch gedreven, maar dat is gewoon weg. Mensen hebben het in het publieke debat vrijwel niet meer over ideologie of geloof. Nederland is daar, denk ik, wel extreem in. Maar iets

Curriculum vitae

Naam

Dirk Bezemer

Geboren

In 1971 in Nieuwkoop

Opleiding

Tot 1995

Economie, Landbouwwetenschappen aan de Wageningen Universiteit

Werk

1995–2001

Promotie in Economie aan de Universiteit van Amsterdam

2001–2004

Verscheidene onderzoeksfuncties in Londen; Imperial College, Overseas Development Institute, Department for International Development

2004 – heden

Universitair hoofddocent aan de Rijksuniversiteit Groningen

2012 – heden

Lid van de economen denktank Sustainable Finance Lab

Sinds april 2015

Columnist bij *De Groene Amsterdammer*

moet die plek innemen. De Franse filosoof Jacques Ellul noemt dat het sacrale, het heilige: datgene wat overal boven staat. Dat was vroeger geloof of politieke ideologie, en nu is 't het financiële. Het is einde discussie als er een financieel argument voorbij komt. We hebben als maatschappij geen kritisch discours meer om te praten over het financiële, geen manier om het onder kritiek te stellen.”

Franse sociologie

„Het woord 'financialisering' op zich is interessant: het komt uit de Franse sociologie van de jaren tachtig. Tot kort geleden was het een term die geen economie gebruikte die een beetje respectabel wilde zijn. Alleen linkse, heterodoxe economie gebruikten die term, want het is een negatief woord voor financiële ontwikkeling. Maar sinds twee jaar hoor ik allerlei economie en beleidsmakers ineens praten over 'financialisering'. Plotseling is het besef doorgedrongen dat financiële ontwikkeling niet alleen maar positief is. Economie zijn dus gewoon mensen. En economie is in die zin zeker niet een harde wetenschap die niet onder invloed staat van de algemene culturele ontwikkeling.”

„Het is soms tandenknaarsend om te zien dat beroemde economie plotseling dingen zeggen die al dertig jaar worden gezegd door mensen die ik hogelijk respecteer maar geen noemenswaardige carrière hebben kunnen maken, omdat ze volledig niet serieus genomen werden. Die mensen werken nu aan obscure universiteiten, waar niemand iets van ze hoort. Zij hebben de beste inzichten soms, terwijl toepersonen soms de domste dingen zeggen. Dat is wel moeilijk om aan te horen, ja.”